

**Dikshaurjit International Interdisciplinary
Online Research Journal, Latur**

VOLUME 1

ISSU -4

16-May2026

Chief Editor -Mr. Balasaheb C Singekar

Co Chief Editor -Dr. Shaikh Aref

Address

**Khadgaon Rd, Sambhaji Nagar,
Near Smt. Sushiladevi Deshmukh
Senior College, Latur,
Maharashtra 413512, India.**

9890408998, 8329

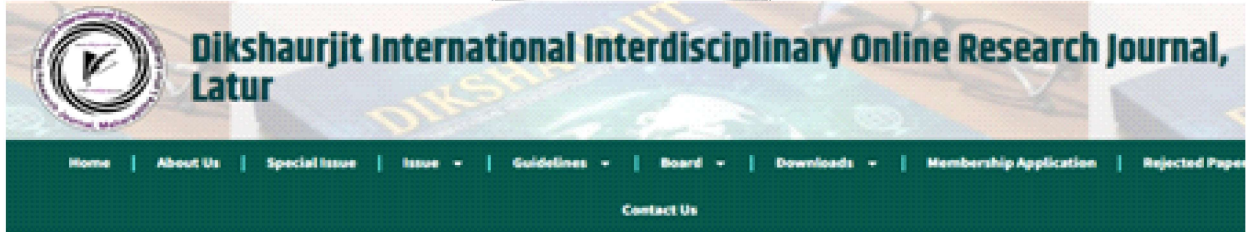
Email ID : diijournal@gr

Website : https://www.diijournal

Dikshaurjit International Interdisciplinary Online Research Journal, Latur (DIIRJL)

-BOARD-

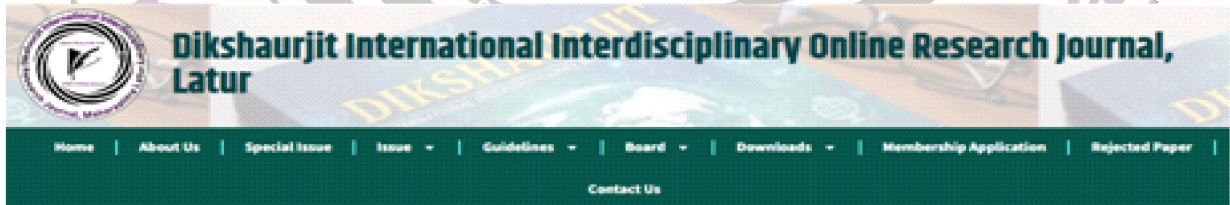

Chief Editor

Chief Editor
Mr. Kamble Balu Chandrakant
Ass.teacher,
Shri Shivaji High School,latur

Chief Editor
Mr. Kamble Balu Chandrakant

Co Chief Editor

CO/ Chief Editor
Dr. Shaikh Aref
Assistant Professor (English)
G. K. Joshi (Night) Commerce College,
Latur

Dr. Shaikh Aref
Assistant Professor (English)
G. K. Joshi (Night) Commerce College, Latur

Dikshaurjit International Interdisciplinary Online
Research Journal, Latur (DIIRJL)

-Editorial BOARD-

Name: Dr. Aref P. Shaikh

Assistant Professor | Ph.D., M.A. [English], B.Ed.

Contact: +91 989-036-1418

E-mail: shaikhrf04@gmail.com

Weblink : <https://gkjoshinightcollegelatur.org/staff-profile/>

Name: Dr. Sujata N. Chavan

I/C Principal | Ph.D., M.com, M.A. [Eco.], D.S.M.

Contact: +91 983-441-1035

E-mail: principalgkj@gmail.com

Weblink : <https://gkjoshinightcollegelatur.org/staff-profile/>

Name: DR. UJWALA BALID

Principal – Azad Senior collge, Ausa

Contact: +917350849222

E-mail: balidujwala@gmail.com

Weblink : <https://www.azadbedcollegeausa.com/faculty/>

-Editorial BOARD-**Name:** Dr. Faruk Tamboli

Assistant Professor

Dept Of Marathi

Sharadchandra Mahavidyalaya Shiradhon Maharashtra

Contact: 9730881400 / 7385491400.**E-mail:** farukt371@gmail.com.**Weblink :** <https://www.shms.ac.in/faculty-details/>**Name:** Dr. Pramod Gyandev Shinde

Associate Professor, Political Science

Dayanand College of Law, Latur

E-mail: pgshinde26@gmail.com**Contact:** +91 98232 89780**Weblink :** <https://dayanandlaw.org/faculty/>

-Editorial BOARD-

Associate Professor Dr. Sanya Kenaphoom

Academic Position: Associate Professor (Public Administration)

Executive Position

1. Director of Research and Development Institute, Rajabhat Mahasarakham University, Thailand

Thailand

2. Director of Public Administration Program, Faculty of Political Science and Public Administration, Rajabhat Mahasarakham University, Thailand

Organization: Faculty of Political Science and Public Administration, Rajabhat Mahasarakham University, Thailand 44000, E-mail: zumsa_17@hotmail.com

Weblink <https://rmu-th.academia.edu/AssociateProfessorDrSanyaKenaphoom/CurriculumVitae>

John W. Creswell, PhD

PhD 1974 University of Iowa

College leadership and Sociology

MA 1972 University of Iowa

Student Affairs and Counseling

BA 1967 Muskingum College

History and Political Science

Weblink : <https://www.johnwreswell.com/bio>

**Dikshaurjit International Interdisciplinary Online
Research Journal, Latur (DIIRJL)**

- REGIONAL BOARD-

Dr. Rajesh Keshavrao Yadav

Principal

Dyanjyoti College Bachelor Of Education, soigaon Ta-
Soigaon

Dist-chhatrapati Sambhaji Nagar. Maharashtra.

Dr. A.K. Shaikh

Principal

Signet Public School Mumbai

Dr. Shaikh Aref

Assistant Professor (English)

G.k. Joshi (Night) Commerce College, Latur

Shri. Sachin Bhagwat Surwase

Assistant Professor

Azad Senior College, Aus

Dr. Balid Ujwala Shimon

Principal

Hindustani Education Society's

Azad Senior College, AUSA

INDEX

Sr. No.	Author Name	Research Paper / Article Name	Page No
01	श्रीमती विजया गायकवाड	विद्यार्थ्यांमध्ये मानवतावादी दृष्टिकोन निर्माण करणे : एक चिकित्सक अभ्यास	08-10
02	श्रीमती समदा पटेल	शिक्षकांसाठी नैतिक शिक्षण प्रशिक्षण : एक चिकित्सक अभ्यास	11-13
03	श्री. अमोल काळे	कबीर के दोहों में सामाजिक चेतना	14-16
04	श्री. दिनेश लोंढे	व्यावसायिक शिक्षणाची गरज आणि महत्त्वे	17-18
05	श्री. सतिश चव्हाण	व्यक्तिमत्त्व विकासात शिक्षणाची भूमिका	19-20

Dikshaurjit International Interdisciplinary Online Research Journal, Latur (DIIRJL)

Add.:Khadgaon Rd,Sambhaji Nagar,Near Smt.SushiladeviDeshmukh Senior College, LaturLatur, Maharashtra 413512, India.
Phone:9890408998, 8329647660Email ID: diirjournal@gmail.comWebsite:https://www.diirjournal.com

**श्रीमती विजया गायकवाड
अभिनव अध्यापक महाविद्यालय,पुणे**

विद्यार्थ्यांमध्ये मानवतावादी दृष्टिकोन निर्माण करणे : एक चिकित्सक अभ्यास

सारांश

आजच्या स्पर्धात्मक आणि तंत्रज्ञानप्रधान युगात विद्यार्थ्यांमध्ये नैतिक मूल्यांची जपणूक करणे ही शिक्षण व्यवस्थेसमोरील मोठी जबाबदारी आहे. शिक्षण हे केवळ ज्ञानप्राप्तीचे साधन नसून व्यक्तिमत्त्व विकासाची प्रक्रिया आहे. प्रस्तुत संशोधनपत्रात विद्यार्थ्यांमध्ये मानवतावादी दृष्टिकोन निर्माण करण्यासाठी आवश्यक घटकांचा चिकित्सक अभ्यास करण्यात आला आहे. शिक्षक, पालक, शाळेचे वातावरण, मूल्यशिक्षण आणि सामाजिक माध्यमांचा प्रभाव या बाबींचे विश्लेषण करण्यात आले आहे. विद्यार्थ्यांमध्ये सहानुभूती, सहकार्य, समता, सहिष्णुता आणि सामाजिक जबाबदारी यांसारख्या मूल्यांचा विकास करण्यासाठी शैक्षणिक प्रणालीमध्ये मूल्याधारित उपक्रम राबविण्याची आवश्यकता अधोरेखित करण्यात आली आहे.

१. प्रस्तावना

शिक्षण हे समाज परिवर्तनाचे प्रभावी माध्यम मानले जाते. समाजातील नैतिक मूल्यांची जपणूक आणि व्यक्तिमत्त्व विकास हे शिक्षणाचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे. आजच्या काळात विद्यार्थ्यांमध्ये वाढती स्पर्धा, तणाव, असहिष्णुता आणि स्वकेंद्रित वृत्ती दिसून येते. त्यामुळे मानवतावादी दृष्टिकोन विकसित करण्याची गरज निर्माण झाली आहे.

मानवतावाद ही अशी विचारधारा आहे जी प्रत्येक व्यक्तीच्या सन्मानाचा आदर करते आणि समानता, सहकार्य, प्रेम, सहानुभूती व सामाजिक जबाबदारी यांवर भर देते. विद्यार्थ्यांमध्ये मानवतावादी दृष्टिकोन निर्माण झाल्यास ते जबाबदार नागरिक बनू शकतात.

मुख्य शब्द: मानवतावाद, मूल्यशिक्षण, विद्यार्थी, नैतिकता, सामाजिक जाणीव, शिक्षण.

२. संशोधनाची गरज व महत्त्व

सध्याच्या शिक्षण व्यवस्थेत गुण आणि परीक्षांना जास्त महत्त्व दिले जाते. परिणामी विद्यार्थ्यांच्या नैतिक आणि भावनिक विकासाकडे तुलनेने कमी लक्ष दिले जाते. विद्यार्थ्यांमध्ये वाढती हिंसक प्रवृत्ती, नैतिक अधःपतन आणि सामाजिक असंवेदनशीलता लक्षात घेता मानवतावादी मूल्यांचे संवर्धन करणे अत्यंत आवश्यक झाले आहे.

या संशोधनाचे महत्त्व पुढीलप्रमाणे आहे:

विद्यार्थ्यांमध्ये नैतिक मूल्यांचा विकास होईल.
शिक्षण व्यवस्थेमध्ये मूल्याधारित शिक्षणाचे महत्त्व स्पष्ट होईल.

शिक्षक आणि पालकांना विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्व विकासात मदत होईल.

समाजात सहिष्णुता आणि सामाजिक समता वाढीस लागेल.

३. संशोधन प्रश्न

विद्यार्थ्यांमध्ये मानवतावादी दृष्टिकोन निर्माण होण्यासाठी कोणते घटक कारणीभूत ठरतात?

शिक्षक विद्यार्थ्यांच्या मूल्यनिर्मितीत कोणती भूमिका बजावतात?

कुटुंब आणि समाज विद्यार्थ्यांच्या नैतिक विकासावर कसा प्रभाव टाकतात?

४ गृहीतके

मूल्याधारित शिक्षणामुळे विद्यार्थ्यांमध्ये मानवतावादी दृष्टिकोन विकसित होतो.

शिक्षकांचे आदर्श वर्तन विद्यार्थ्यांवर सकारात्मक परिणाम करते.

कुटुंबातील संस्कार विद्यार्थ्यांच्या नैतिक विकासात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावतात.

५. संशोधन पद्धती

संशोधन प्रकार

हे संशोधन वर्णनात्मक आणि विश्लेषणात्मक स्वरूपाचे आहे.

माहिती संकलनाची साधने
पुस्तके
संशोधन लेख
शैक्षणिक अहवाल
६. मानवतावादी दृष्टिकोनाची संकल्पना

मानवतावाद म्हणजे मानवाच्या प्रतिष्ठेला सर्वोच्च महत्त्व देणारी विचारधारा होय. या दृष्टिकोनात प्रत्येक व्यक्तीला समान सन्मान आणि संधी मिळावी यावर भर दिला जातो.

मानवतावादी दृष्टिकोनाची वैशिष्ट्ये
सहानुभूती
सहकार्य
सामाजिक जबाबदारी
सहिष्णुता
समता
अहिंसा
७. विद्यार्थ्यांमध्ये मानवतावादी दृष्टिकोन निर्माण करणारे घटक
८ शिक्षकांची भूमिका

शिक्षक विद्यार्थ्यांचे आदर्श असतात. त्यांच्या वर्तनाचा विद्यार्थ्यांवर खोल परिणाम होतो.

शिक्षकांनी करावयाच्या गोष्टी
विद्यार्थ्यांशी समान वागणूक ठेवणे
नैतिक मूल्यांवर आधारित उदाहरणे देणे
समूहकार्याला प्रोत्साहन देणे
विद्यार्थ्यांच्या समस्यांकडे सहानुभूतीने पाहणे
९ कुटुंबाचे संस्कार

घर हे विद्यार्थ्यांचे पहिले शिक्षणकेंद्र असते. पालकांचे वर्तन, संवाद आणि संस्कार विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्वावर परिणाम करतात.
पालकांची भूमिका
मुलांना चांगल्या सवयी लावणे
सामाजिक मूल्यांची जाणीव करून देणे
सकारात्मक वातावरण निर्माण करणे
१० मूल्यशिक्षण

शालेय अभ्यासक्रमात मूल्यशिक्षणाचा समावेश असल्यास विद्यार्थ्यांमध्ये सामाजिक आणि नैतिक मूल्ये विकसित होतात.

मूल्यशिक्षणाचे फायदे
नैतिक विकास
सामाजिक जाणीव
आत्मविश्वास वाढ
सहकार्य वृत्ती निर्माण
११ सामाजिक माध्यमांचा प्रभाव

सामाजिक माध्यमे विद्यार्थ्यांच्या विचारसरणीवर प्रभाव टाकतात. योग्य वापर झाल्यास सकारात्मक परिणाम होऊ शकतात.

सकारात्मक परिणाम
सामाजिक जागरूकता
ज्ञानवृद्धी
संवाद कौशल्य विकास
नकारात्मक परिणाम
हिंसक प्रवृत्ती
व्यसनाधीनता
असंवेदनशीलता
१२ शालेय वातावरण

शाळेतील वातावरण विद्यार्थ्यांच्या नैतिक विकासासाठी अत्यंत महत्त्वाचे असते.

आवश्यक बाबी
सांस्कृतिक कार्यक्रम
सामाजिक सेवा उपक्रम
समूह चर्चा
समुपदेशन सेवा
१३ चिकित्सक विश्लेषण

आजची शिक्षण व्यवस्था अधिक परीक्षाकेंद्री बनली आहे. विद्यार्थ्यांच्या गुणांवर भर दिला जातो, परंतु मूल्यनिर्मितीकडे तुलनेने कमी लक्ष दिले जाते. त्यामुळे विद्यार्थ्यांमध्ये तणाव, स्पर्धा आणि असहिष्णुता वाढताना दिसते.

मानवतावादी दृष्टिकोन विकसित करण्यासाठी अनुभवाधारित शिक्षण, सामाजिक उपक्रम, सामूहिक कार्य आणि मूल्यशिक्षण यांचा समावेश करणे आवश्यक आहे.
सकारात्मक परिणाम
सामाजिक जागरूकता
ज्ञानवृद्धी
संवाद कौशल्य विकास
नकारात्मक परिणाम
हिंसक प्रवृत्ती
व्यसनाधीनता
असंवेदनशीलता

१४ शालेय वातावरण

१७ निष्कर्ष

शाळेतील वातावरण विद्यार्थ्यांच्या नैतिक विकासासाठी अत्यंत महत्त्वाचे असते.

आवश्यक बाबी
सांस्कृतिक कार्यक्रम
सामाजिक सेवा उपक्रम
समूह चर्चा
समुपदेशन सेवा
१५ चिकित्सक विश्लेषण

आजची शिक्षण व्यवस्था अधिक परीक्षाकेंद्री बनली आहे. विद्यार्थ्यांच्या गुणांवर भर दिला जातो, परंतु मूल्यनिर्मितीकडे तुलनेने कमी लक्ष दिले जाते. त्यामुळे विद्यार्थ्यांमध्ये तणाव, स्पर्धा आणि असहिष्णुता वाढताना दिसते.

मानवतावादी दृष्टिकोन विकसित करण्यासाठी अनुभवाधारित शिक्षण, सामाजिक उपक्रम, सामूहिक कार्य आणि मूल्यशिक्षण यांचा समावेश करणे आवश्यक आहे.

१६ विद्यार्थ्यांमध्ये मानवतावादी दृष्टिकोन विकसित करण्यासाठी उपाय शाळांमध्ये नियमित मूल्यशिक्षण वर्ग आयोजित करणे. विद्यार्थ्यांना सामाजिक सेवा उपक्रमांमध्ये सहभागी करणे. शिक्षकांसाठी नैतिक शिक्षण प्रशिक्षण आयोजित करणे. पालक-शिक्षक समन्वय वाढवणे. प्रेरणादायी साहित्याचे वाचन प्रोत्साहित करणे. शाळांमध्ये समुपदेशन सेवा उपलब्ध करणे. सांस्कृतिक आणि सामाजिक कार्यक्रमांचे आयोजन करणे.

विद्यार्थ्यांमध्ये मानवतावादी दृष्टिकोन निर्माण करणे ही काळाची गरज आहे. शिक्षण संस्थांनी विद्यार्थ्यांच्या बौद्धिक विकासाबरोबरच नैतिक आणि सामाजिक विकासासाठी प्राधान्य दिले पाहिजे. शिक्षक, पालक आणि समाज यांच्या संयुक्त प्रयत्नांमधून विद्यार्थ्यांमध्ये सहकार्य, सहानुभूती, समता आणि सामाजिक जबाबदारी विकसित होऊ शकते. मानवतावादी मूल्यांनी परिपूर्ण विद्यार्थीच भविष्यात आदर्श नागरिक बनू शकतात.

१८ संदर्भसूची (

शर्मा, एस. आर. - शिक्षणाचे तत्त्वज्ञान
गांधी, महात्मा - नैतिक शिक्षण विचार

Dikshaurjit International Interdisciplinary Online Research Journal, Latur (DIIRJL)

Add.:Khadgaon Rd,Sambhaji Nagar,Near Smt.SushiladeviDeshmukh Senior College, LaturLatur, Maharashtra 413512, India.
Phone:9890408998, 8329647660Email ID: diirjournal@gmail.comWebsite:https://www.diirjournal.com

श्रीमती समदा पटेल
आझाद यिनीअर कॉलेज ऑफ एज्युकेशन औसा

शिक्षकांसाठी नैतिक शिक्षण प्रशिक्षण : एक चिकित्सक अभ्यास

सारांश

शिक्षण क्षेत्रात शिक्षकांची भूमिका अत्यंत महत्त्वपूर्ण मानली जाते. शिक्षक हे विद्यार्थ्यांच्या बौद्धिक, नैतिक आणि सामाजिक विकासाचे प्रमुख घटक असतात. आजच्या बदलत्या सामाजिक परिस्थितीत विद्यार्थ्यांमध्ये नैतिक मूल्यांचा ?हास होताना दिसून येतो. त्यामुळे शिक्षकांना नैतिक शिक्षणाचे प्रशिक्षण देणे ही काळाची गरज बनली आहे. प्रस्तुत संशोधनपत्रात शिक्षकांसाठी नैतिक शिक्षण प्रशिक्षणाचे महत्त्व, उद्दिष्टे, गरज, प्रशिक्षणाच्या पद्धती आणि त्याचे विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्व विकासावर होणारे परिणाम यांचा चिकित्सक अभ्यास करण्यात आला आहे. या अभ्यासातून शिक्षकांमध्ये नैतिक जाणीव आणि मूल्याधारित अध्यापन कौशल्य विकसित झाल्यास विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासाला चालना मिळते, हे स्पष्ट झाले आहे.

१. प्रस्तावना

शिक्षक हे समाजाचे शिल्पकार मानले जातात. विद्यार्थ्यांच्या जीवनात शिक्षकांचे स्थान अत्यंत महत्त्वाचे असते. शिक्षक केवळ ज्ञानदान करत नाहीत, तर विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाची जडणघडणही करतात. आजच्या काळात समाजात वाढती हिंसा, असहिष्णुता, भ्रष्टाचार आणि नैतिक अधःपतन दिसून येते. अशा परिस्थितीत विद्यार्थ्यांमध्ये नैतिक मूल्ये विकसित करण्यासाठी शिक्षकांची भूमिका अधिक महत्त्वाची ठरते.

नैतिक शिक्षण म्हणजे विद्यार्थ्यांमध्ये सत्य, प्रामाणिकपणा, सहकार्य, सहानुभूती, सामाजिक जबाबदारी आणि शिस्त यांसारखी मूल्ये विकसित करण्याची प्रक्रिया होय. शिक्षकांना योग्य नैतिक शिक्षण प्रशिक्षण मिळाल्यास ते विद्यार्थ्यांमध्ये सकारात्मक मूल्यांची जडणघडण प्रभावीपणे करू शकतात.

मुख्य शब्द: नैतिक शिक्षण, शिक्षक प्रशिक्षण, मूल्यशिक्षण,

व्यक्तिमत्त्व विकास, नैतिकता, शिक्षण.

२. संशोधनाची गरज व महत्त्व

आजच्या शिक्षण व्यवस्थेत शैक्षणिक गुणवत्तेला अधिक महत्त्व दिले जाते; परंतु नैतिक मूल्यांच्या विकासाकडे तुलनेने कमी लक्ष दिले जाते. त्यामुळे विद्यार्थ्यांमध्ये तणाव, स्वार्थीपणा आणि असंवेदनशीलता वाढताना दिसते.

शिक्षकांसाठी नैतिक शिक्षण प्रशिक्षणाचे महत्त्व पुढीलप्रमाणे आहे:

विद्यार्थ्यांमध्ये नैतिक मूल्यांचा विकास घडवणे.

शिक्षकांमध्ये आदर्श वर्तन आणि सामाजिक जबाबदारी निर्माण करणे.

शिक्षण प्रक्रियेत मूल्याधारित अध्यापनाला चालना देणे.

शाळांमध्ये सकारात्मक वातावरण निर्माण करणे.

३. संशोधनाची उद्दिष्टे

शिक्षकांसाठी नैतिक शिक्षण प्रशिक्षणाची संकल्पना समजून घेणे.

नैतिक शिक्षण प्रशिक्षणाचे महत्त्व अभ्यासणे.

शिक्षक प्रशिक्षणाच्या प्रभावी पद्धतीचा अभ्यास करणे.

विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्व विकासावर होणाऱ्या परिणामांचे विश्लेषण करणे.

नैतिक शिक्षण अधिक प्रभावी करण्यासाठी उपाय सुचविणे.

४. संशोधन प्रश्न

शिक्षकांसाठी नैतिक शिक्षण प्रशिक्षण का आवश्यक आहे?

नैतिक शिक्षण प्रशिक्षणामुळे विद्यार्थ्यांच्या वर्तनात कोणते बदल होतात?

शिक्षक प्रशिक्षणाच्या कोणत्या पद्धती प्रभावी ठरतात?

५. गृहीतके

नैतिक शिक्षण प्रशिक्षणामुळे शिक्षकांच्या अध्यापन पद्धतीत सकारात्मक बदल होतो.

प्रशिक्षित शिक्षक विद्यार्थ्यांमध्ये नैतिक मूल्यांचा विकास अधिक प्रभावीपणे करू शकतात.

मूल्याधारित शिक्षणामुळे शालेय वातावरण सकारात्मक बनते.

६. संशोधन पद्धती

संशोधन प्रकार

हे संशोधन वर्णनात्मक आणि विश्लेषणात्मक स्वरूपाचे आहे.

माहिती संकलनाची साधने

पुस्तके

संशोधन लेख

शैक्षणिक अहवाल

मुलाखती

निरीक्षण पद्धती

७. नैतिक शिक्षणाची संकल्पना

नैतिक शिक्षण म्हणजे व्यक्तीमध्ये योग्य-अयोग्य याची जाणीव निर्माण करून सामाजिक आणि नैतिक मूल्यांचा विकास करणे होय.

नैतिक शिक्षणाची प्रमुख मूल्ये

सत्य

प्रामाणिकपणा

शिस्त

सहकार्य

सहिष्णुता

जबाबदारी

८. शिक्षकांसाठी नैतिक शिक्षण प्रशिक्षणाचे महत्त्व

९ आदर्श व्यक्तिमत्त्व निर्माण

शिक्षकांचे वर्तन विद्यार्थ्यांसाठी आदर्श असते. प्रशिक्षित शिक्षक विद्यार्थ्यांना नैतिकतेचे योग्य मार्गदर्शन करू शकतात.

१० मूल्याधारित अध्यापन

नैतिक प्रशिक्षणामुळे शिक्षक अध्यापनात मूल्यांचा समावेश करू शकतात.

११ सकारात्मक शालेय वातावरण

नैतिक मूल्यांचे पालन करणारे शिक्षक शाळेत शांतता, सहकार्य आणि शिस्त निर्माण करतात.

१२ शिक्षक प्रशिक्षणाच्या प्रभावी पद्धती

१३ कार्यशाळा आणि सेमिनार

नैतिक शिक्षणावरील कार्यशाळांमुळे शिक्षकांमध्ये जागरूकता निर्माण होते.

१४ अनुभवाधारित शिक्षण

प्रत्यक्ष अनुभवातून शिक्षकांना मूल्याधारित शिक्षणाची जाणीव होते.

१५ समूह चर्चा

समूह चर्चेद्वारे सामाजिक आणि नैतिक समस्यांवर विचारमंथन केले जाते.

१६ समुपदेशन प्रशिक्षण

विद्यार्थ्यांच्या भावनिक समस्या समजून घेण्यासाठी शिक्षकांना समुपदेशनाचे प्रशिक्षण आवश्यक आहे.

१७. विद्यार्थ्यांवर होणारे परिणाम

सकारात्मक परिणाम

शिस्तप्रियता वाढते

सहकार्य वृत्ती निर्माण होते

सामाजिक जाणीव वाढते

हिंसक प्रवृत्ती कमी होते

आत्मविश्वास वाढतो

१८. चिकित्सक विश्लेषण

आजच्या काळात शिक्षकांवर शैक्षणिक गुणवत्तेचा दबाव अधिक आहे. त्यामुळे मूल्यशिक्षणाकडे पुढेसे लक्ष दिले जात नाही. अनेक शिक्षकांना नैतिक शिक्षण प्रशिक्षणाची संधी मिळत नाही. परिणामी विद्यार्थ्यांच्या नैतिक विकासात अडथळे निर्माण होतात.

शिक्षक प्रशिक्षण संस्थांनी मूल्याधारित प्रशिक्षण अनिवार्य करणे आवश्यक आहे. शिक्षकांनी स्वतःच्या वर्तनातून विद्यार्थ्यांसमोर आदर्श निर्माण केला पाहिजे.

१९. नैतिक शिक्षण प्रभावी करण्यासाठी उपाय

शिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रमात नैतिक शिक्षणाचा समावेश करणे.

शाळांमध्ये नियमित मूल्यशिक्षण उपक्रम आयोजित करणे.

शिक्षकांसाठी कार्यशाळा आणि सेमिनार आयोजित करणे.

पालक-शिक्षक सहकार्य वाढवणे.

विद्यार्थ्यांना सामाजिक सेवा उपक्रमांमध्ये सहभागी करणे.

प्रेरणादायी साहित्य आणि चरित्रांचे वाचन प्रोत्साहित करणे.

२०. निष्कर्ष

शिक्षकांसाठी नैतिक शिक्षण प्रशिक्षण ही शिक्षण व्यवस्थेची अत्यावश्यक गरज आहे. शिक्षकांमध्ये नैतिक मूल्ये आणि सामाजिक जाणीव विकसित झाल्यास ते विद्यार्थ्यांमध्येही सकारात्मक मूल्यांची जडणघडण करू शकतात. मूल्याधारित शिक्षणामुळे विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास होऊन ते जबाबदार नागरिक बनू शकतात.

संदर्भसूची (गांधी, महात्मा - नैतिक शिक्षण विचार शर्मा, एस. आर. - शिक्षणाचे तत्त्वज्ञान

Dikshaurjit International Interdisciplinary Online Research Journal, Latur (DIIRJL)

Add.:Khadgaon Rd,Sambhaji Nagar,Near Smt.SushiladeviDeshmukh Senior College, LaturLatur, Maharashtra 413512, India.

Phone:9890408998, 8329647660Email ID: diirjournal@gmail.comWebsite:https://www.diirjournal.com

श्री. अमोल काळे
जि. प.प्रशाला बाभळगाव

कबीर के दोहों में सामाजिक चेतना

प्रस्तावना

हिंदी साहित्य के भक्तिकाल में संत कबीरदास का महत्वपूर्ण स्थान है। वे निर्गुण भक्ति धारा के प्रमुख कवि थे। कबीर केवल भक्त कवि ही नहीं, बल्कि महान समाज सुधारक भी थे। उन्होंने अपने दोहों के माध्यम से समाज में फैली जाति-व्यवस्था, धार्मिक आडंबर, अंधविश्वास, पाखंड तथा ऊँच-नीच जैसी कुरीतियों का विरोध किया। उनके दोहों में मानवता, समानता, प्रेम और सामाजिक सुधार की भावना स्पष्ट रूप से दिखाई देती है। इसलिए कबीर के साहित्य में सामाजिक चेतना कबीर का जीवन परिचय

कबीरदास का जन्म १५वीं शताब्दी में माना जाता है। उनका पालन-पोषण नीरू और नीमा नामक जुलाहा दंपति ने किया। वे गुरु रामानंद के शिष्य माने जाते हैं। कबीर ने हिंदू और मुस्लिम दोनों धर्मों के आडंबरों का विरोध किया और मानव धर्म को सर्वोपरि माना।

सामाजिक चेतना का अर्थ

सामाजिक चेतना का अर्थ समाज के प्रति जागरूकता, उत्तरदायित्व और सुधार की भावना से है। जब साहित्य समाज की समस्याओं को उजागर करके लोगों को जागरूक करता है, तब

वह सामाजिक चेतना का रूप धारण कर लेता है। कबीर के दोहे समाज को सही दिशा देने का कार्य करते हैं।

कबीर का जीवन परिचय

कबीरदास का जन्म १५वीं शताब्दी में माना जाता है। उनका पालन-पोषण नीरू और नीमा नामक जुलाहा दंपति ने किया। वे गुरु रामानंद के शिष्य माने जाते हैं। कबीर ने हिंदू और मुस्लिम दोनों धर्मों के आडंबरों का विरोध किया और मानव धर्म को सर्वोपरि माना।

कबीर के दोहों में सामाजिक चेतना

१. जाति-पांति का विरोध

कबीर ने जाति-व्यवस्था का विरोध करते हुए मनुष्य की पहचान उसके कर्म और ज्ञान से की।

जाति न पूछो साधु की, पूछ लीजिए ज्ञान।

मोल करो तलवार का, पड़ा रहन दो म्यान?

इस दोहे में कबीर बताते हैं कि किसी व्यक्ति की जाति नहीं, बल्कि उसका ज्ञान और गुण महत्वपूर्ण हैं। यह दोहा सामाजिक समानता का संदेश देता है।

२. धार्मिक पाखंड का विरोध

कबीर ने धार्मिक कर्मकांडों और बाहरी दिखावे का विरोध किया।

□माला फेरत जुग भया, फिरा न मन का फेर।
कर का मनका छोड़ दे, मन का मनका फेर?□

इस दोहे में कबीर कहते हैं कि केवल माला फेरने से कुछ नहीं होता, जब तक मन शुद्ध न हो। वे आंतरिक शुद्धता को अधिक महत्व देते हैं।

३. मानवता और प्रेम का संदेश

कबीर के अनुसार प्रेम ही सच्चा धर्म है।

□पोथी पढ़ि पढ़ि जग मुआ, पंडित भया न कोय।
ढाई आखर प्रेम का, पढ़े सो पंडित होय?

इस दोहे में कबीर बताते हैं कि केवल पुस्तकीय ज्ञान पर्याप्त नहीं है। सच्चा ज्ञान प्रेम और मानवता में निहित है।

४. अंधविश्वास और रूढ़ियों का विरोध

कबीर ने समाज में फैले अंधविश्वासों पर प्रहार किया।

□कंकर पाथर जोड़ि के, मस्जिद लई बनाय।

ता चढ़ि मुल्ला बांग दे, क्या बहरा हुआ खुदाय?□

यहाँ कबीर धार्मिक कट्टरता और दिखावे पर व्यंग्य

करते हैं। वे ईश्वर को मन के भीतर खोजने का

संदेश देते हैं।

५. समानता और भाईचारे की भावना

कबीर सभी मनुष्यों को समान मानते थे।

एक बूंद से सृष्टि रची है, कौन ब्रह्मण कौन शूद्र।

इस कथन में कबीर ने ऊँच-नीच और भेदभाव का

विरोध करते हुए समानता का संदेश दिया है।

कबीर की भाषा और शैली

कबीर की भाषा सरल, सहज और जनसाधारण की

भाषा थी। उन्होंने सधुक्कड़ी भाषा का प्रयोग किया,

जिसमें हिंदी, ब्रज, अवधी, पंजाबी और फारसी

शब्दों का मिश्रण मिलता है। उनकी शैली व्यंग्यात्मक,

प्रभावशाली और प्रेरणादायक थी।

उपसंहार

वर्तमान समय में कबीर की प्रासंगिकता

आज भी समाज में जातिवाद, धार्मिक कट्टरता, अंधविश्वास और सामाजिक भेदभाव जैसी समस्याएँ मौजूद हैं। ऐसे समय में कबीर के विचार अत्यंत प्रासंगिक हैं। उनका संदेश मानवता, प्रेम, समानता और सामाजिक सद्भाव को बढ़ावा देता है। आधुनिक समाज को कबीर की शिक्षाओं से प्रेरणा लेने की आवश्यकता है।

कबीरदास के दोहे केवल साहित्यिक रचनाएँ नहीं हैं, बल्कि सामाजिक सुधार के सशक्त माध्यम भी हैं। उन्होंने समाज को नई दिशा दी और मानवता का संदेश फैलाया। उनके दोहों में सामाजिक चेतना का स्वर अत्यंत प्रभावशाली है। आज भी उनका साहित्य समाज को जागरूक करने और सही मार्ग दिखाने में महत्वपूर्ण भूमिका निभा रहा है। संदर्भ सूची

हिंदी साहित्य का इतिहास

कबीर ग्रंथावली

संत साहित्य और समाज

हिंदी संत काव्य

भारतीय साहित्य और संस्कृति

Dikshaurjit International Interdisciplinary Online Research Journal, Latur (DIIRJL)

Add.:Khadgaon Rd,Sambhaji Nagar,Near Smt.SushiladeviDeshmukh Senior College, LaturLatur, Maharashtra 413512, India.
Phone:9890408998, 8329647660Email ID: diirjournal@gmail.comWebsite:https://www.diirjournal.com

श्री. दिनेश लौढे
जि. प.प्रशाला बाभळगाव

व्यावसायिक शिक्षणाची गरज आणि महत्त्व

प्रस्तावना

शिक्षण हे मानवाच्या सर्वांगीण विकासाचे प्रभावी साधन आहे. आधुनिक युगात केवळ सैद्धांतिक ज्ञान पुरेसे नसून व्यक्तीकडे व्यावहारिक कौशल्ये असणे आवश्यक झाले आहे. वाढती बेरोजगारी, औद्योगिकीकरण, तंत्रज्ञानातील बदल आणि आर्थिक स्पर्धा यामुळे व्यावसायिक शिक्षणाचे महत्त्व मोठ्या प्रमाणात वाढले आहे. व्यावसायिक शिक्षण विद्यार्थ्यांना रोजगारक्षम बनवते आणि स्वावलंबनाची भावना निर्माण करते. त्यामुळे आजच्या शिक्षण व्यवस्थेत व्यावसायिक शिक्षणाची गरज अत्यंत महत्त्वाची ठरते.

प्रेमचंद की कहानियों में ग्रामीण जीवन

व्यावसायिक शिक्षणाची गरज आणि महत्त्व संशोधन प्रबंध

व्यावसायिक शिक्षणाचा अर्थ

व्यावसायिक शिक्षण म्हणजे विशिष्ट व्यवसाय, उद्योग किंवा कौशल्याशी संबंधित प्रशिक्षण देणारी शिक्षण पद्धती होय. या शिक्षणाद्वारे विद्यार्थ्यांना प्रत्यक्ष कामाचे ज्ञान, तांत्रिक कौशल्ये आणि रोजगारासाठी आवश्यक प्रशिक्षण दिले जाते.

उदा. संगणक शिक्षण, अभियांत्रिकी, वैद्यकीय शिक्षण, फॅशन डिझाईन, इलेक्ट्रिशियन, मेकॅनिक, कृषी शिक्षण इत्यादी.

व्यावसायिक शिक्षणाची गरज

१. बेरोजगारी कमी करण्यासाठी

आजच्या काळात शिक्षित बेरोजगारांची संख्या वाढत आहे. व्यावसायिक शिक्षण विद्यार्थ्यांना कौशल्याधारित प्रशिक्षण देऊन रोजगार मिळवण्यास मदत करते.

२. स्वावलंबन निर्माण करण्यासाठी

व्यावसायिक शिक्षणामुळे विद्यार्थी स्वतःचा व्यवसाय सुरू करू शकतात. त्यामुळे त्यांच्यात आत्मविश्वास आणि स्वावलंबनाची भावना निर्माण होते.

३. औद्योगिक विकासासाठी

उद्योगांना कुशल कामगारांची आवश्यकता असते. व्यावसायिक शिक्षण उद्योगांसाठी प्रशिक्षित मनुष्यबळ तयार करते.

४. आर्थिक विकासासाठी

कुशल आणि प्रशिक्षित मनुष्यबळ देशाच्या आर्थिक प्रगतीसाठी आवश्यक असते. व्यावसायिक शिक्षण देशाच्या उत्पादनक्षमतेत वाढ करते.

५. तांत्रिक कौशल्ये विकसित करण्यासाठी

आधुनिक युग तंत्रज्ञानाचे युग आहे. त्यामुळे संगणक, मशीन, डिजिटल साधने यांचे ज्ञान आवश्यक झाले आहे. व्यावसायिक शिक्षण विद्यार्थ्यांना तांत्रिक कौशल्ये शिकवते.

व्यावसायिक शिक्षणाचे महत्त्व

१. रोजगाराच्या संधी वाढतात

व्यावसायिक शिक्षण घेतलेल्या विद्यार्थ्यांना विविध क्षेत्रांत सहज रोजगार मिळू शकतो.

२. व्यक्तिमत्त्व विकास

या शिक्षणामुळे विद्यार्थ्यांमध्ये शिस्त, जबाबदारी, वेळेचे नियोजन आणि कार्यक्षमता वाढते.

३. समाजाच्या विकासात योगदान

कुशल व्यक्ती समाजाच्या प्रगतीत महत्त्वाची भूमिका बजावतात. त्यामुळे समाजाचा आर्थिक आणि सामाजिक विकास होतो.

४. शिक्षण आणि उद्योग यामधील दुवा

व्यावसायिक शिक्षण शिक्षणसंस्था आणि उद्योग यांच्यात समन्वय निर्माण करते.

भारतातील व्यावसायिक शिक्षणाची स्थिती

भारतामध्ये सरकारने विविध योजना सुरू केल्या आहेत जसे की:

कौशल्य विकास आणि उद्योजकता मंत्रालय
राष्ट्रीय कौशल्य विकास महामंडळ
स्किल इंडिया अभियान

या योजनांद्वारे युवकांना कौशल्याधारित प्रशिक्षण दिले जाते.

व्यावसायिक शिक्षणातील अडचणी

ग्रामीण भागात सुविधा कमी आहेत.

प्रशिक्षित शिक्षकांची कमतरता आहे.

पालक आणि विद्यार्थ्यांमध्ये जागरूकतेचा अभाव आहे.

आधुनिक उपकरणांची कमतरता आहे.

उपाययोजना

ग्रामीण भागात प्रशिक्षण केंद्रे सुरू करणे.

उद्योगांशी संलग्न अभ्यासक्रम तयार करणे.

विद्यार्थ्यांना इंटर्नशिप व प्रत्यक्ष प्रशिक्षण देणे.

आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर वाढवणे.

निष्कर्ष

व्यावसायिक शिक्षण हे आधुनिक समाजाची गरज बनले आहे. हे शिक्षण विद्यार्थ्यांना रोजगारक्षम, स्वावलंबी आणि कौशल्यसंपन्न बनवते. देशाच्या आर्थिक आणि औद्योगिक विकासासाठी व्यावसायिक शिक्षण अत्यंत आवश्यक आहे. त्यामुळे शिक्षण व्यवस्थेत व्यावसायिक शिक्षणाला अधिक महत्त्व दिले पाहिजे.

संदर्भ सूची

शैक्षणिक मानसशास्त्र

भारतीय शिक्षण व्यवस्था

व्यावसायिक शिक्षण आणि कौशल्य विकास

राष्ट्रीय शैक्षणिक संशोधन आणि प्रशिक्षण परिषद

Dikshaurjit International Interdisciplinary Online Research Journal, Latur (DIIRJL)

Add.:Khadgaon Rd,Sambhaji Nagar,Near Smt.SushiladeviDeshmukh Senior College, LaturLatur, Maharashtra 413512, India.

Phone:9890408998, 8329647660Email ID: diirjournal@gmail.comWebsite:https://www.diirjournal.com

श्री. सतिश चव्हाण

श्रीमती कळसुबाई अध्यापक विद्यालय,पुणे

व्यक्तिमत्त्व विकासात शिक्षणाची भूमिका

प्रस्तावना

मानवाच्या जीवनात शिक्षणाला अत्यंत महत्त्वाचे स्थान आहे. शिक्षण केवळ ज्ञान प्राप्त करण्याचे साधन नसून ते व्यक्तीच्या सर्वांगीण विकासाचे प्रभावी माध्यम आहे. शिक्षणामुळे व्यक्तीच्या बौद्धिक, मानसिक, सामाजिक, नैतिक आणि भावनिक गुणांचा विकास होतो. व्यक्तिमत्त्व विकास ही एक सतत चालणारी प्रक्रिया आहे आणि शिक्षण या प्रक्रियेला योग्य दिशा देते. आधुनिक युगात यशस्वी जीवनासाठी केवळ शैक्षणिक ज्ञान पुरेसे नसून आत्मविश्वास, संवादकौशल्य, नेतृत्वगुण, नैतिक मूल्ये आणि सकारात्मक विचारसरणी यांची आवश्यकता असते. त्यामुळे व्यक्तिमत्त्व विकास आणि शिक्षण यांचा परस्पर संबंध अत्यंत महत्त्वाचा आहे.

व्यक्तिमत्त्व विकासाचा अर्थ

व्यक्तिमत्त्व म्हणजे व्यक्तीच्या विचार, भावना, वर्तन, सवयी, मूल्ये आणि गुणांचा एकत्रित परिणाम होय. व्यक्तिमत्त्व विकास म्हणजे व्यक्तीच्या शारीरिक, मानसिक, सामाजिक आणि नैतिक गुणांचा सकारात्मक विकास होणे.

१. आत्मविश्वास वाढवणे

शिक्षणामुळे व्यक्तीमध्ये आत्मविश्वास निर्माण होतो. शिक्षित व्यक्ती आपल्या विचारांना प्रभावीपणे मांडू शकते.

२. संवादकौशल्य विकसित करणे

शिक्षणामुळे भाषा आणि संवादकौशल्य सुधारते. योग्य संवाद व्यक्तिमत्त्व अधिक प्रभावी बनवतो.

३. नैतिक मूल्यांचा विकास

शिक्षण विद्यार्थ्यांना प्रामाणिकपणा, शिस्त, सहकार्य, जबाबदारी आणि मानवता यांसारखी नैतिक मूल्ये शिकवते.

४. नेतृत्वगुण निर्माण करणे

शिक्षणामुळे विद्यार्थ्यांमध्ये नेतृत्व, निर्णयक्षमता आणि समस्या सोडवण्याची क्षमता विकसित होते.

५. सामाजिक विकास

शिक्षणामुळे व्यक्ती समाजाशी जुळवून घेण्यास शिकते. सामाजिक संबंध सुधारतात आणि सहकार्याची भावना वाढते.

६. सकारात्मक विचारसरणी निर्माण करणे

शिक्षण व्यक्तीला सकारात्मक दृष्टिकोन देते. त्यामुळे जीवनातील अडचणींना धैर्याने सामोरे जाण्याची क्षमता निर्माण होते.

व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी आवश्यक घटक
चांगले शिक्षण
सकारात्मक वातावरण
आत्मशिस्त
वेळेचे नियोजन
नैतिक मूल्ये
संवादकौशल्य
आत्मविश्वास
आधुनिक शिक्षण आणि व्यक्तिमत्त्व विकास

आजच्या शिक्षणपद्धतीमध्ये केवळ पुस्तकी ज्ञानावर
भर न देता विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासावर
भर दिला जातो. शाळा आणि महाविद्यालयांमध्ये
विविध उपक्रम आयोजित केले जातात जसे:

वक्तृत्व स्पर्धा
समूहचर्चा
सांस्कृतिक कार्यक्रम
क्रीडा स्पर्धा
व्यक्तिमत्त्व विकास कार्यशाळा

हे उपक्रम विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास आणि
नेतृत्वगुण वाढवतात.

व्यक्तिमत्त्व विकासातील शिक्षकांची भूमिका

डॉ. सर्वपल्ली राधाकृष्णन यांच्या मते शिक्षक हा
विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्व विकासाचा शिल्पकार

असतो. शिक्षक विद्यार्थ्यांना योग्य मार्गदर्शन करून
त्यांच्या गुणांचा विकास घडवून आणतात.

व्यक्तिमत्त्व विकासातील अडचणी
चुकीचे वातावरण
आत्मविश्वासाचा अभाव
तणाव आणि नैराश्य
संवादकौशल्याची कमतरता
नैतिक मूल्यांचा अभाव
उपाययोजना

गुणवत्तापूर्ण शिक्षण देणे
विद्यार्थ्यांना प्रोत्साहन देणे
सकारात्मक वातावरण निर्माण करणे
व्यक्तिमत्त्व विकास कार्यक्रम आयोजित करणे
नैतिक शिक्षणावर भर देणे
निष्कर्ष

व्यक्तिमत्त्व विकास आणि शिक्षण यांचा अतिशय
जवळचा संबंध आहे. शिक्षण व्यक्तीच्या जीवनाला
योग्य दिशा देऊन त्याचा सर्वांगीण विकास घडवते.
आत्मविश्वास, नेतृत्वगुण, नैतिक मूल्ये आणि
सामाजिक जाणीव निर्माण करण्यात शिक्षणाची
महत्त्वपूर्ण भूमिका आहे. त्यामुळे आधुनिक
शिक्षणपद्धतीमध्ये व्यक्तिमत्त्व विकासाला विशेष महत्त्व
दिले पाहिजे.

संदर्भ सूची
शैक्षणिक मानसशास्त्र